

Revolucionarni rad Miladina Popovića (1910—1945—1985)

MILUTIN FOLIĆ
Priština, SFRJ

Revolucionarni rad Miladina Popovića vezan je za komunistički i radnički pokret Jugoslavije, Crne Gore i Kosova. U predratnom partijskom radu Miladin Popović je na Beogradskom univerzitetu bio u žiži revolucionarnog studentskog pokreta. Na Kosovu i Metohiji delovao je kao sekretar Oblasnog komiteta KPJ. U toku rata Popović je po zadatku CK KPJ radio u Albaniji da bi se ponovo, 1944. godine, vratio na dužnost sekretara Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju. Na toj dužnosti ostao je sve do 13. marta 1945. godine, kada ga je mučki ubila ruka kontrarevolucije.

O Miladinu Popoviću do sada je posebno pisalo više autora.¹ O njemu je napisano prilično novinarskih članaka povodom godišnjice njegove smrti.

Mi ćemo na osnovu dosadašnjih napisa, istraživanja i dokumentacije, rasvetliti revolucionarni lik pionira komunističkog pokreta na Kosovu i jednog od istaknutih aktivista KPJ — Miladina Popovića. On je bio u prvim redovima borbe za obnovu Partije, za čišćenje njenih redova, za jedinstvo KPJ, za pobjedu naše revolucije, za nacionalno i socijalno oslobođenje svih naroda i narodnosti, ostajući dosledan revolucionarnoj liniji KPJ sve do smrti.

Miladin Popović rođen je 25. novembra 1910. godine u selu Lopate, Lijeva Rijeka (opština Titograd). Osnovnu školu završio je u mestu rođenja, gimnaziju u Peći, Prizrenu i Prištini, a 1933. godine upisuje

¹ Važniji dosadašnji prilozi biografskoj literaturi: Popović Miladin, Enciklopedija Jugoslavije, 6, Zagreb MCMLXV, 555 (autor: *Savka Đaković*); Miladin Popović, zbornik biografija »U vatri revolucije«, knjiga I, NIP »Rilindija«, Priština 1966. (autor: *A. Hadri*); Popović Jevrema Miladin, Narodni heroji Jugoslavije, Knjiga druga, Beograd 1975, 98—99 (autor: *Đ. Piljević*); *M. Bakali*, Miladin Popović (revolucionar i internacionalista), Pokrajinski centar za marksističko obrazovanje, Priština 1976 (referat podnet na komemorativnoj sednici Pokrajinskog komiteta SK Kosova, 13. marta 1975, u povodu tridesete godišnjice pogibije Miladina Popovića); Popović Miladin (Milo), Peta zemaljska konferencija KPJ (19—23 oktobar 1940), priredili P. Damjanović, M. Bosić, D. Lazarević, Beograd 1980, Biografije delegata i učesnika Pete zemaljske konferencije KPJ, 423.

se na Pravni fakultet u Beogradu i iste godine postaje član KPJ.² Još u srednjoj školi, u pomenutim gradovima Kosova, on je jedan od aktivista revolucionarnog omladinskog pokreta. Miladin se isticao u borbi za napredne ideje na Kosovu u vreme monarhofašističke diktature. Njegova aktivnost dolazi najviše do izražaja na Beogradskom univerzitetu. Pripada njegovom najaktivnijem delu, onom delu koji je vodio svakodnevne akcije za ujedinjenje studenata u borbi za autonomiju Univerziteta i protiv diktature. Studentski se pokret javlja kao organizovan politički pokret i igrao je važnu političku ulogu u razvitku revolucionarnoga radničkog pokreta. Zato su studenti bili u žiži svih političkih zbivanja. Svim tim akcijama na Univerzitetu daje svoj doprinos i Miladin Popović. Prvi njegovi sukobi sa reakcijom bili su na Univerzitetu i sa čuvarima režima van Univerziteta. Zbog svoje aktivnosti i sukoba sa režimom bio je često hapšen. Boravio je u beogradskoj »Glavnjači«, zloglasnom pećkom zatvoru »Šerematovači«, u Kosovskoj Mitrovici, Prizrenu, i drugim mestima. No, sva dokumenta iz ovog perioda govore da se Miladin Popović dostojno držao pred klasnim neprijateljem. Optužnica ga je teretila i optuživala kao komunističkog vođu, ali je on uspevao da pobije sve policijske navode i sud primora da donese odluku da ga oslobađa od optužbe.³ Kroz zatvore i okršaje sa policijom, kali se revolucionarni duh Miladina Popovića. Sticao je veliko iskustvo revolucionarne borbe koju je prenosio sa Univerziteta i na Kosovo kada je dolazio za vreme letnjih i zimskih ferija i ne samo tada nego je stalno održavao vezu sa partijskom organizacijom Kosova i Metohije, pomažući drugovima u njenoj obnovi i konsolidaciji, sve dok nije postao sekretar Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju, 1937. godine.⁴ Od tada se neposredno uključuje u delatnost i razvoj KPJ na Kosovu. Uporedo sa rastom i razvojem KPJ, rastao je i revolucionarni rad Miladina Popovića, a on sam se javio kao ličnost i kao jedan od vodećih revolucionara.

I

Ne bismo mogli rasvetliti ličnost Miladina Popovića i njegov revolucionarni rad, ako ne bismo naveli uslove na Kosovu i Metohiji u vreme kada je on delovao.

Kosovo i Metohiju karakterisale su velika kulturna i privredna zaostalost i malobrojnost radničke klase. Oblast je nastanjena s više nacionalnosti, među kojima su najbrojniji Albanci. Albanci su bili i posebno izloženi

² A. Hadri, n. d., 103.

³ M. P. V., Takav je bio Miladin. Uz tridesetogodišnjicu smrti, *Politika*, 13. III 1975, 9. Drugi deo članka objavljen je 14. III 1975, 7.

⁴ J. Bojović, Organizaciono stanje KPJ u Crnoj Gori 1932. godine, *Istorijski zapisi*, 2/1976, 307, daje pregled stanja partijske organizacije u Peći te godine: bilo je 11 partijskih ćelija sa 38 članova KPJ, sa Mesnim komitetom i Okružnim komitetom KPJ za Metohiju koji je svoju političku aktivnost proširio i na Kosovo. Partijska organizacija Kosova i Metohije bila je u sastavu PK KPJ za Crnu Goru od 1929. godine, pa sve do 1940.

pljački i nacionalnom ugnjetavanju. Nisu imali najelementarnija nacionalna i demokratska prava: upotrebe maternjeg jezika u javnim poslovima, školovanja na svom jeziku, razvoja nacionalne kulture i nacionalne individualnosti ni druga prava.⁵ Vlastodršci su huškali jedne protiv drugih da bi ih držali u pokornosti. Sve je to imalo velikog uticaja i na razvitak KPJ na Kosovu i Metohiji. U rešavanju ovih problema Miladin Popović imao je veliki udeo.

Međutim, i pored svih tih specifičnosti koje su karakterisale Kosovo i Metohiju u to vreme, u partijskom se pogledu ona razvijala uporedo sa razvitkom KPJ u drugim delovima Jugoslavije. U takvim uslovima komunisti su se povezivali sa masama svih nacionalnosti — Albancima, Srbima, Crnogorcima, Turcima — objašnjavajući uzroke nestašice, bede i nacionalnog ugnjetavanja, a istovremeno ukazujući na put borbe protiv velikosrpske hegemonije, ističući da je jedini put za nacionalno i socijalno oslobođenje moguć pod rukovodstvom KPJ.

Pored ovih teškoća za delatnost KPJ postojale su na Kosovu i druge poteškoće — pojave frakcija, grupaštva, oportunitizma — što je izazivalo posebne teškoće u sprovođenju političke linije Partije. U složenoj situaciji, kada su se unutrašnje protivurečnosti na Kosovu zaoštrile, kada je frakcija razjedala i razbijala njeno jedinstvo, došao je za sekretara Oblasnog komiteta KPJ Miladin Popović, koji je već tada izrastao u zrelog rukovodioca — revolucionara.⁶

Sa velikim revolucionarnim iskustvom, stečenim na Beogradskom univerzitetu i na Kosovu, Miladin Popović, zajedno sa Krstom Popivodom i Momom Markovićem, na početku maja 1937. godine radi na pripremi Prve oblasne konferencije KPJ za Kosovo i Metohiju. CK KPJ, preko Popivoda i Markovića, u to je vreme posebnu pažnju posvetio radu KPJ na Kosovu i Metohiji. U aprilu 1937. godine Popivoda je došao u Peć i sastao se sa Miladinom Popovićem koji ga je detaljno obavestio o stanju partijske organizacije na Kosovu. Popivoda je Miladinu predao proglas CK KPJ iz januara 1937. i postavio osnovne zadatke na koje je u to vreme KPJ trebalo da usmeri svoju političku aktivnost u zemlji, a posebno na Kosovu i Metohiji.

Dobro pripremljena Prva, osnivačka, konferencija KPJ za Kosovo i Metohiju održana je 25. jula 1937. godine na Crnom vrhu kod Peći.⁷ Tada je izabran prvi Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju a za njegovog sekretara izabran je Miladin Popović. On je podneo referat o političkoj situaciji, govorio o značaju Konferencije, o raščišćavanju stanja u Partiji, o novom kursu KPJ, o značaju dolaska Josipa Broza Tita na čelo KPJ, o potrebi stvaranja Narodnog fronta i zadacima komunista u njemu. Dalje je govorio o građanskim političarima, o borbi za demokratske slobode, borbi protiv fašizma, za narodnu vlast, za uspostavljanje diplomatskih odnosa sa SSSR, za vođenje zajedničke akcije.

⁵ A. Hadri, Đakovica u NOP-u, monografija, Priština 1976, 40.

⁶ D. Muško, Drug, borac i revolucionar, »Govori i članci«, NIP »Jedinstvo«, Priština 1961, 56.

⁷ P. Jovičević-M. Miljković, Komunisti Peći u borbi protiv Stojadinovićevog režima, *Jedinstvo*, 10. VII 1978.

Na toj su konferenciji podneta još četiri referata: o organizacionom, nacionalnom, sindikalnom pitanju i o trockizmu. Značajno je bilo formiranje jedinstvenog partijskog rukovodstva za Kosovo i Metohiju jer se tada partijska organizacija Kosova razvijala pod uticajem Crne Gore i Beograda, s tim što je uticaj Crne Gore bio veći na Metohiju, a uticaj Beograda na Kosovo.⁸

»Miladin je, zahvaljujući iskustvu [kako kaže Dušan Mugoša] koje je imao u revolucionarnom radu i svom izoštreanom političkom refleksu, političkoj širini i marksističkom znanju, mogao da se snađe i na Kosovu i Metohiji pravilno postavi rad organizacija Komunističke partije, da u sklopu svih pomenutih protivurečnosti ozdravi i očvrsti organizaciju od elemenata koji su razjedali jedinstvo Partije, oslobodi organizaciju od grupaštva i da široko razvije političku aktivnost na okupljanju Srba i Crnogoraca u borbi za bolje uslove života svih građana, za nacionalna prava, za bolje i više nadnice radnika, za bolje uslove života seljaka.«⁹ Popović je došao za sekretara Oblasnog komiteta KPJ u vreme kada se Partija u celoj zemlji oslobađala antipartijskih elemenata i kada se u njoj osetio novi kurs revolucionarne borbe, principijelnosti, doslednosti i jasnoće u najbitnijim pitanjima političkog delovanja Partije kao što su nacionalno, sindikalno, seljačko, agrarno, a naročito od dolaska Josipa Broza Tita na čelo KPJ.

Miladin Popović je, kao sekretar Oblasnog komiteta, vrlo brižljivo prenosio stečena revolucionarna iskustva na partijske organizacije i pojedince. Sam je učestvovao, pokretao i usmeravao brojne akcije koje je organizovala Partija u štrajkovima, demonstracijama, protestima, kroz koje se vaspitavala partijska organizacija Kosova. Popović je zajedno sa ostalim komunistima i građanima Peći u julu 1936. organizovao demonstracije na železničkoj stanici u Peći protiv vlade Milana Stojadinovića, prilikom puštanja u rad železničke pruge Kosovo Polje—Peć.¹⁰ Nakon krvavog obračuna policije i žandarmerije sa albanskim seljacima prilikom opštinskih izbora 1937. godine u Baranskoj opštini kod Peći, gde je ubijeno sedam seljaka i oko trideset Albanaca i Crnogoraca ranjeno, Miladin Popović je bio inicijator i organizator da se izda prvi letak Mesnog komiteta KPJ u Peći na albanskom i srpskohrvatskom jeziku, u kojem je osuđen taj pokolj nevinih albanskih seljaka i oštro napadnuta politika terora. U njemu se govori: »Borba Albanaca nije slomljena, Albanci i Crnogorci preko zajedničkih žrtava uviđaju da je spas od zajedničkog zločinca u zajedničkoj borbi. Započetom borbom za slobodu i demokratiju [...] za prava porobljenih naroda, ostvariće Albanci i pravo na svoju zemlju [...] pravo na svoj jezik, na škole i opštinske samouprave, na slobodu veroispovesti i običaja [...].«¹¹ Miladin je jedan od autora proglasa 1938. godine — koji je potpisalo 68 studenata svih nacionalnosti sa Kosova, koji su studirali na Beogradskom univerzitetu — protiv agrarne politike kojom se oduzima zemlja albanskim seljacima

⁸ M. Folić, *Konsolidacija KPJ na Kosovu 1937—1941, Tokovi revolucije*, VI, Beograd 1973, 4—5.

⁹ V. belešku 6.

¹⁰ V. belešku 2.

¹¹ Arhiv Vojnoistorijskog instituta (A/VII), Beograd, K. 4/2 d. 4.

i protiv iseljavanja Albanaca u Tursku. Proglas osuđuje Stojadinovićev režim da je sproveo nečuveni teror i ubijanje albanskih seljaka »služeći se pri tom raznim podmetanjima da bi ih raselio [...]«. ¹² Tako je Miladin sa ostalim komunistima bio protiv svakog nacionalnog i socijalnog ugnjetavanja na Kosovu. Posle proglasa vlasti iz Peći tražile su da se potpisnici letka podvrgnu Zakonu o zaštiti države i da im se ukine svaka državna pomoć i stipendije. Te i druge akcije imale su veliki politički značaj i uticale su na albanske mase.

Međutim, funkciju sekretara Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju, posle izbora 1937. godine, Miladin nije dugo obavljao. Organizovao je slanje dobrovoljaca za odbranu španske republike. Zajedno sa dve grupe od 96 dobrovoljaca sa Kosova pošao je i Miladin u Španiju, ali ih je policija otkrila i sprečila njihov odlazak. Tada je Miladin uhapšen. Kada ga je policija na granici uhvatila usledilo je »šup-putovanje« — sprovođenje od granice do Peći — etapno od jedne žandarmerijske stanice do druge. To sve Miladin nije mogao izdržati. Bolovao je od tuberkuloze. Bio je prikovan za postelju. ¹³ Dugo je boravio na Golniku — lečio se, ali je i tada održavao stalne veze sa partijskom organizacijom Kosova i pomagao joj, naročito od dolaska Josipa Broza Tita na čelo Partije. Miladin je sa još većom energijom sprovodio u život liniju KPJ.

Miladin Popović, iako neizlečen, prisustvuje svim sastancima foruma KPJ i predstavlja komuniste Kosova. U martu 1939. učestvovao je na Bohinjskom zemaljskom zasjedanju Privremenog rukovodstva KPJ, na kome su odobrene preduzete mere konsolidacije KPJ i odobren dotadašnji rad partijskog rukovodstva. Tada se Privremeno rukovodstvo konstituisalo u CK KPJ sa generalnim sekretarom Josipom Brozom Titom na čelu. ¹⁴ Miladin je dosta doprineo da se oformi i da politički deluje Narodni front na Kosovu i Metohiji, koji je okupljao sve demokratske i napredne snage. Tako se Partija na Kosovu počela oslobadati izolovanosti od širokih narodnih masa. Ovde je stvoren front masa okupljen oko KPJ i njenog programa. Borba za Narodni front odvijala se kroz akciju. Tako je KPJ na liniji odbrane zemlje od sve veće fašističke opasnosti okupljala sve napredne snage, sa parolom demokratizacije zemlje i rešenja gorućih nacionalnih i socijalnih problema.

Akcije Partije na Kosovu na okupljanju masa u Narodnom frontu došle su do izražaja na izborima 1938. godine kada je formirana Stranka radnog naroda. U aprilu 1939. godine Oblasni komitet KPJ izdaje letak povodom upada italijanskih trupa u Albaniju. U njemu je ukazano na opasnost koja preti i našoj zemlji od fašističke agresije. Održani su protestni zborovi i mitinzi u svim gradovima Kosova na kojima su se prijavljivali dobrovoljci. U svemu tome isticala se i studentska omladina Kosova. Tada je izdato nekoliko letaka i proglasa na albanskom i srpsko-hrvatskom jeziku. Vođene su i političke akcije u vezi sa okupacijom

¹² Arhiv Jugoslavije (AJ), fond M. Stojadinović, K. 12, Br. 3. Na letku su potpisali svih 68 studenata sa Kosova.

¹³ V. belešku 3.

¹⁴ V. F. Filipič, Prije 40 godina, *Časopis za suvremenu povijest*, 2—3/1979, 7—32.

Čehoslovačke i druge akcije. Tako je KPJ na Kosovu sticala ugled u masama i dobijala simpatizere.

U okviru akcije Narodnog fronta u Peći su 11. maja 1940. godine organizovane demonstracije. Miladin je — iako bolestan, a po odluci OK bilo mu je zabranjeno da učestvuje u njima — ipak — sa temperaturom od 39 stepeni — izašao na ulice Peći da sa hiljadama građana učestvuje u tim demonstracijama, na kojima se tražila sloboda i ravnopravnost, borba protiv rata i drugo. Posle toga otpočeo je krvavi obračun vlasti sa učesnicima demonstracija. Tom prilikom ranjeno je 19 drugova i drugarica, a njih 28, među njima i Miladin Popović, bili su uhapšeni. Njega su i još 11 drugova odveli iz Peći u jednu od beogradskih »glavnjača« — na Adu Ciganliju.¹⁵

Zahvaljujući velikom političkom iskustvu Miladina Popovića, za okupljanje masa u Narodnom frontu korišćene su i druge organizacione forme: Seljačko bratstvo, Crvena pomoć, Narodna pomoć i kulturno-prosvetna i sportska društva. To je sve podizalo u masama ugled Partije. Ona se u to vreme jedina zalagala za odbranu zemlje u kojoj se vladajuća buržoazija nije trudila da preduzima mere odbrane zemlje od eventualnog fašističkog napada, nego je i naginjala fašističkim silama. Tako je i ovde na Kosovu i Metohiji, zahvaljujući i Miladinu Popoviću, uspešno sprovedena direktiva VII kongresa Kominterne za stvaranje Narodnog fronta.

Miladin Popović je organizovao i Drugu oblasnu konferenciju KPJ za Kosovo i Metohiju, u septembru 1939. godine, u Peći. Tada se Oblasni komitet uspešno obračunao sa frakcijom Petka Miletića, koja je van kaznionice samo na Kosovu imala svoje dublje korene — uporišta u Peći, Kosovskoj Mitrovici i Prištini. Pomogla je i odluka CK KPJ o isključenju Petka Miletića iz Partije koja je objavljena u *Proleteru*: »Zbog pokušaja stvaranja frakcija u Partiji, zbog nediscipline i nepokoravanja odlukama Partije, unošenja smutnje u partijske redove i neiskrenosti pred CK i izdajničkog držanja pred klasnim neprijateljem, zbog čega je doveo u bludnju ne samo KP nego i čitavu radničku klasu, isključen je iz redova KPJ Petko Miletić.«¹⁶ Pored ove frakcije pojavila se grupa »desnih« oportunistički koji su zastupali »sopstvenu liniju«. Njen predstavnik je bio Andro Čukić. Koliko je frakcija bila štetna i koliko je kočila dalji razvitak Partije na Kosovu i Metohiji, govore mnoga dokumenta iz tog perioda koja je dobrim delom sastavljao Miladin Popović. Značajno je pomenuti okružnicu Oblasnog komiteta KPJ 1939. godine, kojom je partijsko članstvo na Kosovu upoznato sa antipartijskom delatnošću ove frakcije, naročito »desnih«. U okružnici stoji: »Borba protiv svakog frakcionštva, oportunizma, likvidatorstva, protiv svakog grupišenja, makar ono dolazilo s leva ili s desna, jasno je da je napravljen veliki politički zaokret i prilikom tih istorijskih zaokreta, vrše se pregrupisavanja. Sve ono što je trulo, što se dugim nizom godina

¹⁵ M. Folić, n. dj., 11.

¹⁶ Isključenja, *Proleter*, maj 1939, br. 1. *Josip Broz Tito*, Sabrana djela, tom četvrti, Beograd 1977, 72. Petko Miletić je tada došao na Kosovo, gde mu je i porodica živela, u selu Pantina kod Vučitrna.

skrivalo unutar partijskih redova, sada je pokazalo svoje pravo lice [...]» Dalje se govori da se mora povesti borba protiv obe frakcije a za jedinstvo Partije. Sve su one širile razne štetne teorije. Pogrešan i oportunistički stav prema sindikatima, izbornoj agitaciji, tražili su stvaranje nacionalnog bloka, raspuštanje Partije i napuštanje klasne borbe. Ovakav štetan rad frakcije služio je klasnom neprijatelju, unosio nered i zabunu u redove radničke klase kada je njeno jedinstvo bilo najpotrebnije. Dalje se u Okružnici kaže da »isključenje ovakvih elemenata iz Partije nije slabljenje nego jačanje njenih redova.«¹⁷ Ovu je okružnicu prihvatio III. plenum PK KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak, Kosovo i Metohiju, kao i odluku o isključenju istaknutih frakcionara. U zaključcima, »Strogo konspirativno« tačka 5, stoji: »Plenum potvrđuje isključenje iz Partije i predlaže da se u narednom broju 'Proleter' objave imena isključenih kao i razlozi zbog kojih su isključeni.«¹⁸ Borbu protiv frakcije ocenila je i Treća oblasna konferencija KPJ održana 1940. godine. Tada je konstatovano da je OK KPJ imao da izdrži borbu sa dve frakcijske grupe. »Iz te borbe Partija je izašla ojačana, jer je izbacila iz svojih redova balast koji ju je dugo pritiskao [...] mesne organizacije i partijsko članstvo su se pokazali na dostojnoj visini u borbi protiv tih antipartijskih elemenata.«¹⁹

Sve ovo jasno govori da je KPJ na Kosovu imala snažne kadrove, među kojima se najviše isticao Miladin Popović. Oni su se stavili u odbranu platforme KPJ i energično se obračunali sa antipartijskim elementima. Pored toga, po dolasku sa Golnika, Miladin Popović je reorganizovao OK KPJ koji je brojao 11 članova.²⁰

Na drugoj oblasnoj konferenciji KPJ za Kosovo i Metohiju, na predlog Miladina Popovića, »prvi put obzirom na specifičnosti položaja ove oblasti u usvojenoj rezoluciji postavljen je zahtev za autonomiju Kosova i Metohije.«²¹ To će biti realizovano 1940. godine na Osmoj konferenciji KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak, Kosovo i Metohiju kada se o tome diskutovalo i kad je upućen predlog Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ da se Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju izdvoji iz PK Crne Gore i poveže sa CK KPJ. U rezoluciji Pete zemaljske konferencije KPJ stoji: »Peta konferencija prihvata predlog drugova delegata iz Metohije i Kosova da se partijska organizacija te oblasti odvoji od Crne Gore

¹⁷ Arhiv Instituta za istoriju Kosova (AIZIK), Priština, K. 4/18, Okružnica OK KPJ za Kosovo i Metohiju Br. 4.

¹⁸ Arhiv Instituta za istoriju radničkog pokreta Srbije (AIRPS), Br. 12508. Tada su iz Partije bili isključeni: Petar Radović (sekretar OK KPJ za Kosovo i Metohiju, koji je proveo na robiji u Sremskoj Mitrovici više od tri godine i tamo je zbog frakcionarskog delovanja partijski kažnjen, u toku NOB rehabilitovan, postao komesar mornarice, poginuo 1944. godine), Veco Abramović, Đoko Ačković, iz Peći; Božo Miletić i Ljubo Jojić, članovi Mesnog komiteta u Kosovskoj Mitrovici, Zejnelj Salihu i drugi iz Prištine. Svi su oni u toku NOB rehabilitovani i dali su svoje živote nalazeći se na raznim rukovodećim položajima.

¹⁹ AIZIK, K. 4a/19 Br. 778.

²⁰ D. Mugoša, Drug, borac i revolucionar, n. d., 57.

²¹ Vidi belešku 3.

i da se Oblasni komitet Metohije i Kosova poveže izravno sa Centralnim komitetom Komunističke partije Jugoslavije.»²²

Miladin Popović je redovito obilazio partijske organizacije na Kosovu. Davao im je neposrednu pomoć i preduzimao mere za učvršćivanje partijske organizacije, a istovremeno nastoji da se na rukovodeća mesta u mesnim komitetima i ćelijama biraju revolucionarni kadrovi sposobni da odlučno sprovedu liniju KPJ. U ovim uslovima došlo je do sazivanja mesnih konferencija KPJ u Peći, Kosovskoj Mitrovici, Đakovici i Prizrenu. Ove konferencije održane su na sredini 1940. Prisustvovao im je Miladin Popović, kao sekretar OK KPJ, i Krsto Popivoda, kao delegat CK KPJ, koji su pomogli da se poboljša partijski rad i da se iskristališu neposredni zadaci o nacionalnom, seljačkom, frontovskom i drugim pitanjima. Na ovim konferencijama prvi put su neposredno izabrani delegati za Treću oblasnu konferenciju KPJ za Kosovo i Metohiju, koja je održana u julu 1940, u selu Vitimirici kod Peći.²³ Kao delegat CK KPJ konferenciji je prisustvovao Krsto Popivoda. Na konferenciji su podneta dva referata. Opširan referat o političkoj situaciji u svetu i kod nas, povezan sa zadacima KPJ na Kosovu, podneo je Miladin Popović. Posebne izveštaje podneli su sekretari mesnih komiteta KPJ o političkom stanju svojih organizacija.

Prema sećanju učesnika ove konferencije, Miladin Popović pozitivno je ocenio uspešno okončanje borbe Partije protiv frakcije: govorio je o potrebi jedinstva svih komunista, a posebno je ukazao na potrebu okupljanja albanskih masa i njihovog organizovanja u zajedničku borbu; govorio je o jedinstvu stavova foruma od ćelije do CK KPJ. Prema oceni učesnika, ova konferencija bila je od istorijskog značaja za partijsku organizaciju Kosova i Metohije.²⁴ Održana u vreme kada se period konsolidacije bližio kraju, neposredno pred Osmu konferenciju KPJ za Crnu Goru i Petu zemaljsku konferenciju KPJ, Treća konferencija KPJ Kosova odredila je neposredne zadatke za celu partijsku organizaciju i njena rukovodstva. Na kraju Konferencije izabran je Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju od 12 članova. Za političkog sekretara izabran je ponovo Miladin Popović.²⁵ Zahvaljujući velikom partijskom

²² Peta zemaljska konferencija KPJ (19—23 oktobar 1940). Priredili P. Damjanović, M. Bosić, D. Lazarević, Beograd 1980, Rezolucija..., 230. V. i Zapisnik..., 197—198. Usp. i beleške 458, 459, 459*. Takođe vidi i Rezoluciju Druge oblasne konferencije KPJ za Kosovo i Metohiju 295—298 i beleške 607—610, zatim Rezoluciju Osmo partijske konferencije KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak, Kosovo i Metohiju, 320—327 i beleške 572 i 634. Ovde se prikazuje Rezolucija Druge oblasne konferencije od 1940, odnosno to je Rezolucija Treće oblasne konferencije KPJ za Kosovo i Metohiju koja je održana u junu 1940. godine. Do sada su prikazivane samo Druga koja je održana 1939. i ova Treća koja je održana 1940. Međutim, prilikom istraživanja zaključio sam da osnivačka konferencija KPJ za Kosovo i Metohiju, održana 25. jula 1937. u Peći, nije prikazivana pa sam ovu Konferenciju nazvao Prvom a konferenciju 1939. Drugom i Konferenciju 1940. Trećom. Tako da su zapravo tri konferencije a ne dve kako je do sada u istorijskim opisima činjeno. Tu sam ispravku izvršio i u doktorskoj disertaciji što je komisija i usvojila.

²³ N. d. u belešci 8, str. 21.

²⁴ A. Šulerija, Partijska konferencija MK KPJ u Kosovskoj Mitrovici, *Jedinstvo*, 2. XI 1970, 5.

²⁵ AIZIK, P. K—19 S. B. OK KPJ 1961. godine.

i političkom iskustvu Miladina Popovića, Konferencija je snažno uticala na dalja revolucionarna kretanja na Kosovu. Ovaj skup komunista, i po broju učesnika i po raznovrsnosti pitanja koja su na njemu pokretana, predstavljao je snažno oružje u rukama komunista Kosova.

Na Trećoj oblasnoj konferenciji KPJ za Kosovo i Metohiju potvrđen je izbor delegata za Osmu pokrajinsku konferenciju KPJ za Crnu Goru, Boku, Sandžak, Kosovo i Metohiju, održanu na Žabljaku 7—9. avgusta 1940. Kosovsku organizaciju na ovoj konferenciji predstavljala su četiri delegata: Miladin Popović, Boris Vukmirović, Ali Šukrija, Milija Kovačević.²⁶ Popović je, prema sećanju savremenika, diskutovao o delatnosti KPJ na Kosovu. Tada je imao i susret sa Josipom Brozom Titom. Tu je i potekla inicijativa koju je V zemaljska konferencija KPJ prihvatila o izdvajanju partijske organizacije Kosova i njenom direktnom povezivanju sa CK KPJ. Time je potvrđena teza o specifičnom položaju ove oblasti u kojoj Albanci predstavljaju većinu stanovništva i o njenoj autonomiji. Osmo konferencija KPJ Crne Gore izabrala je delegate za V zemaljsku konferenciju KPJ, među njima su sa Kosova Miladin Popović i Boris Vukmirović.²⁷ Tako Popović učestvuje i diskutuje o seljačkom pitanju i delatnosti KPJ na ovom značajnom sektoru na V zemaljskoj konferenciji, koja je održana 19—23. oktobra 1940. u Zagrebu, na kojoj je manifestovano puno jedinstvo redova KPJ.²⁸

Posle povratka iz Zagreba Miladin Popović je pristupio sprovođenju odluka V zemaljske konferencije KPJ. Na sastanku OK KPJ, u decembru 1940. godine, kojem je prisustvovao i Ivan Milutinović, proučen je materijal sa Konferencije — referati i rezolucija. Informišući partijski aktiv o radu Konferencije, Miladin Popović posebno je naglasio da se delatnost KPJ na Kosovu mora prilagoditi specifičnim uslovima i prilikama političkog rada KPJ na Kosovu, i u političkom, organizacionom, i u nacionalnom, agrarnom i drugim pitanjima. Miladin je posebno naglasio zadatak na ostvarivanju demokratskih i nacionalnih prava Albanaca, na njihov prijem u KPJ i borbu za jačanje bratstva i jedinstva Albanaca, Srba i Crnogoraca, na popularisanju politike Narodnog fronta, daljeg jačanja Partije, šireg prodora u mase i njihovom angažovanju u borbi protiv profašističke vlade Cvetković—Maček, borbu za ekonomsko i socijalno oslobođenje i borbu za odbranu ezmlje.²⁹

Kada se govori o borbi KPJ za ravnopravnost Albanaca sa ostalim narodima treba istaći i to da Partija nije uspela da izvrši veći uticaj na albanske mase, nepoverljive prema Srbima i Crnogorcima, pa su većinom sledile politiku svojih prvaka koji su služili režimu i dvolično se ponašali: na jednoj strani prilagođavali su se vlastodržcima, a na drugoj koristili se svakom prilikom pa i stranim obaveštajnim službama da organizuju separatistički pokret kako bi se ova pokrajina izdvojila iz

²⁶ V. belešku 24.

²⁷ P. Damjanović, Peta zemaljska konferencija i njen razvoj u svetlosti pripremanja Komunističke partije Jugoslavije za ustanak u: P. Damjanović, Tito pred temama istorije, Beograd 1977, 162.

²⁸ Peta zemaljska konferencija KPJ, n. d., u belešci 22, 181, 213, 265.

²⁹ M. Bakali n. d. u belešci 1, 11.

sastava Jugoslavije i stvorila »Velika Albanija«. Tako se stvarala atmosfera da Jugoslavija nije njihova zemlja i da je treba srušiti. Partija je stalno nastojala da to razbije, ali je sve to bilo otežano baš zbog pomenutih činjenica.

U cilju odbrane zemlje od fašističke opasnosti i radi sprovođenja odluka Pete konferencije KPJ, na predlog Miladina Popovića, Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju formirao je Vojnu komisiju za rad KPJ u vojsci. Slične komisije formirane su pri mesnim komitetima KPJ u Peći, Đakovici, Prizrenu i Kosovskoj Mitrovici. Osuđena je bila pogrešna parola o demobilizaciji. Na vojnoj vežbi, u 56. pešadijskom puku, u toku 1939. i 1940. godine, bilo je 57 članova KPJ. Miladin je dao inicijativu da se formiraju partijske organizacije u vojsci. Po odluci Oblasnog komiteta formiran je u ovom puku pukovski komitet KPJ. Za sekretara izabran je Krsto Filipović Grof, član biroa OK KPJ. Formirana su 4 bataljonska komiteta i partijske ćelije po četama.³⁰ Ovakav rad u vojsci imao je veliki značaj, jer su se u kratkotrajnom aprilskom ratu upravo komunisti ovog puka borili protiv Italijana u Albaniji i branili granice Jugoslavije prilikom napada na našu zemlju. Neki delovi ovog puka prestali su da se bore tek 23. aprila, šest dana posle kapitulacije Jugoslavije.

Tako je zaslugom Miladina Popovića i njegovih saradnika Partija na Kosovu izrasla u jaku i sposobnu političku organizaciju koja je 1941. brojala 260 članova KPJ i 1200 članova SKOJ-a sa četiri mesna komiteta KPJ i pet mesnih komiteta SKOJ.³¹ Partija je na Kosovu bila osposobljena da prihvati sve političke zadatke i spremno je dočekala događaje koji su se zbili 27. marta 1941. Toga jutra Miladin Popović je održao sednicu Oblasnog komiteta u Breženiku kod Peći. Kada su saznali za zbivanja u zemlji, dao je direktivu da mase izađu na ulice gradova Kosova, a članove OK rasporedio je po gradovima da organizuju mase u podršci pučistima koji su oborili vladu Cvetković—Maček, potpisnicu Trojnog pakta. U svim gradovima Kosova i Metohije organizovane su manifestacije na kojima je izražena želja da se brani zemlja. Partija je spremno dočekala aprilski rat 1941. godine.

Miladin Popović je i pored toga što je posedovao veliko marksističko znanje bio jedan od polaznika Partijske škole CK KPJ u Makarskoj. Posle Pete zemaljske konferencije ostao je na partijskom kursu u Zagrebu, na kome su držali predavanja J. Broz Tito, E. Kardelj i drugi. Miladin je mnogo naučio. Sve je to znalački prenosio u praksu.³² Marksizam je shvatao ne kao dogmu već kao rukovodstvo za akcije. To je u praksi uvek pokazivao i znalački primenjivao.

³⁰ M. Folić, Rad KPJ u vojsci uoči rata i u aprilskom ratu 1941. na Kosovu i Metohiji, *Tokovi revolucije*, II, Beograd 1968, 248.

³¹ P. Jovičević, Politička situacija i rad partijske organizacije na Kosovu i Metohiji pred rat i u toku 1941. godine, *Ustanak naroda Jugoslavije 1941*, Beograd 1963, 211.

³² V. belešku 3.

II

Dugogodišnje predratno revolucionarno iskustvo pomoglo je Miladinu da se u teškim danima rata snađe i pravilno postavi rad Partije. Kada je počelo rasulo u vojsci u aprilskom ratu 1941, Miladin je sa jednom delegacijom posetio Komandu mesta u Peći, sa namerom da naoruža dobrovoljce koji su se javili da brane zemlju od italijanskih i nemačkih trupa koje su već uveliko prodirale na teritorij naše zemlje. Komanda im nije izašla u susret. Od tih dobrovoljaca Miladin je formirao odred, koji je sa vojskom pošao u Rugovsku klisuru, s namerom da tamo da otpor napadaču. Zahtevali su od generala Brašića, komandanta III armije iz Skoplja, da se pruži organizovan otpor. Brašić im je odgovorio »da je sve završeno, da je bitka izgubljena«. Omladinci su u odred ostali sa vojskom i bili su priznati kao regularna vojska.³³

Okupacija Kosova u aprilu 1941. godine, njegova podela na tri okupacione zone (italijansku, nemačku i bugarsku), stvaranje čvrste vojne administracije, naročito albanske, po ugledu na okupacione zemlje, demagoške parole fašističkog okupatora u odnosu na albansku nacionalnost da su ovde došli kao »oslobodioci«, a sa druge strane planirali su da nasele na Kosovo tri miliona Italijana, sejanje šovinističke mržnje, progoni pripadnika srpske i crnogorske nacije i mnoge druge okolnosti — veoma su otežavale organizovanje i širenje NOB na Kosovu. Ali, principijelnost i jasnoća programa NOB, još od prvog dana okupacije, zasnovane na Titovoj strateškoj postavci o istovremenom klasno-socijalnom i nacionalnooslobodilačkom karakteru NOB i bratstvu i jedinstvu, uz angažovanost Partije na Kosovu omogućili su da KPJ na Kosovu, u prilično teškim uslovima, uz ogromne napore, organizuje NOB i njim rukovodi.³⁴

Miladin Popović bio je ličnost koja je bila neprestano u akciji. Svaki momenat i u svakoj situaciji posvećivao je revoluciji. Celog sebe podredio je Partiji. I u situacijama koje su bile bezizlazne tražio je i nalazio izlaza da mase privoli i usmerava u revoluciju. I pored teške situacije 1941. godine u ovoj oblasti, Miladin je znao objasniti masama da je fašizam i okupator najljući neprijatelj i da treba demaskirati sve njegove sluge, albansku, srpsku i crnogorsku reakciju. U takvoj situaciji M. Popović zahteva da komunisti danonoćno budu sa masama, da objasnjavaju novonastalu situaciju i da spreče svako raspirivanje šovinizma, jer ako bi to pošlo okupatoru za rukom — govorio je Miladin — onda će za narode na Kosovu doći teški dani. Zato Miladin već potkraj maja 1941. polazi u Beograd da se tamo upozna sa odlukama Majskog savetovanja KPJ.³⁵ Po povratku iz Beograda pristupio je obnavljanju KPJ koja je nakon dolaska okupatora jednim delom bila oslabljena odlaskom određenog broja naseljenika u Crnu Goru i Srbiju. M. Popović u junu 1941. drži savetovanje OK KPJ i prenosi direktive CK KPJ sa Majskog savetovanja i zadatke u prilagođavanju KPJ, SKOJ-a i drugih organiza-

³³ V. belešku 2.

³⁴ M. Bakali, n. d., 12.

³⁵ P. Jovičević, n. d., 212.

cija novonastalim uslovima pod okupacijom. Tada su i mase gledale u KPJ jedinog predstavnika naroda, jer su ga buržoaske političke partije izdale i kapitulirale, jedino mu je ostala verna KPJ koja je uoči rata stekla velik ugled boreći se za socijalna i nacionalna prava albanskog, srpskog i crnogorskog naroda, za odbranu zemlje od fašističke agresije.

U okupljanju masa oko Partije i pripremanju za oružanu borbu Miladinova uloga bila je od velikog značaja. Dao je direktivu da se još u toku aprilskog rata prikuplja oružje i da se, koliko je to moguće, spreči odlazak vojnika bivše jugoslovenske vojske u zarobljeničke logore u Nemačkoj i Italiji. Na junskom oblasnom partijskom savetovanju 1941. godine data je direktiva da se formiraju prve borbene partizanske jedinice i da se otpočne sa oružanim akcijama. Oblasni komitet KPJ 7. jula 1941. godine formira Vojni komitet u Peći, čiji je zadatak bio pripremanje oružane borbe a 30. jula Miladin Popović sa Krstom Filipovićem, članom OK KPJ, i članovima Mesnog komiteta KPJ iz Kosovske Mitrovice organizuje izvođenje prve oružane diverzantske akcije na Kosovu i Metohiji. Akciju rušenja žičare Stari Irg—Zvečan izvelo je sedam rudara »Trepče«.³⁶ Prva akcija na Kosovu imala je veliki politički značaj za okupljanje masa u oružanu borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika. Neposredno posle ove akcije formiran je Kopaonički NOP odred, a u mnogim mestima se formiraju pozadinske partizanske jedinice. Tako je M. Popović postavljao temelje oružanog otpora i borbe Albanaca, Srba i Crnogoraca na Kosovu koja će se u toku rata dalje razvijati, mada pod prilično otežanim i specifičnim uslovima.

Međutim, revolucionarni put Miladina Popovića već od jula 1941. godine vodi ga drugim trnovitijim stazama na tlu Albanije. On je sa Krstom Filipovićem Grofom i svojim bratom Mihajlom pošao u pravcu Crne Gore. Izdajstvom vodiča pali su u ruke neprijatelja. Odvedeni su u Rožaje. Tamo im je suđeno. Od vojnog suda osuđeni su na 100 godina robije i poslani na izdržavanje kazne u logor Pećin (Albanija). Kasnije je uz pomoć partijske organizacije Albanije i Kosova bio oslobođen, zajedno sa bratom Mihajlom i Krstom Filipovićem. Njegovo oslobođenje i boravak u Albaniji biće značajni za formiranje KPA i povezivanje komunističkog pokreta i NOB Jugoslavije i Albanije.

III

Na sugestiju Kominterne, CK KPJ doneo je u septembru 1939. godine odluku da pomogne albanskim komunistima u radu na osnivanju KP Albanije. Preko Miladina Popovića Josip Broz Tito postavio je zadatak OK KPJ za Kosovo i Metohiju da dođe u kontakt sa albanskim komunistima, radi davanja pomoći u stvaranju jedinstvene KPA. Istovremeno i kod albanskog komunističkog jezgra javila se želja da se uspostavi veza sa KPJ — kako bi se koristila njena iskustva za stvaranje KPA. To je bilo povezano sa potrebom organizovanja oružane borbe protiv okupatora. Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju došao je u julu 1939.

³⁶ Kosovska Mitrovica i okolina (monografija), 1979, 314.

godine u kontakt sa skadarskom komunističkom grupom koja je uputila Fadilja Hodžu i Emina Duraku da zatraže pomoć KPJ za formiranje KPA. Ova dvojica su upoznali M. Popovića i Borisa Vukmirovića sa stanjem u skadarskoj komunističkoj grupi i uopšte sa radničkim pokretom Albanije.⁸⁷ Prethodno su ih bili M. Popović i B. Vukmirović upoznali sa političkim stanjem u KPJ i sa platformom političke borbe protiv fašističke najezde, kao i sa drugim organizacionim i političkim iskustvima KPJ. Posle toga F. Hodža i E. Duraku vratili su se u Albaniju. Sa sobom su poneli marksističku literaturu za pripadnike komunističkih grupa Albanije. Upoznali su po povratku rukovodiocje svoje grupe sa razgovorima koje su imali u Oblasnom komitetu, u pogledu rada na formiranju jedinstvene Partije. Miladin je u oktobru 1940. godine upoznao J. B. Tita sa stanjem komunističkih grupa u Albaniji i dobio od njega direktive da Oblasni komitet pruža i dalje neposrednu pomoć u osnivanju KPA. U aprilu 1941. u Peć je stigao Fadilj Hodža i sastao se sa M. Popovićem. Tada su konkretizovani neki zadaci — veze i dalji rad na stvaranju jedinstvenog komunističkog pokreta Albanije. Sa tim direktivama F. Hodža se ponovo vratio u Albaniju.⁸⁸

Veza je nastavljena i posle kapitulacije Jugoslavije. U junu 1941. godine albanski komunisti uputili su svog predstavnika da uspostavi kontakt sa KPJ, kojom prilikom su vođeni razgovori o pomoći KPJ u formiranju KP Albanije. U julu 1941. CK KPJ daje ponovo direktivu da se stupi u kontakte sa albanskim komunističkim grupama. U međuvremenu bilo je još nekoliko kontakata između ova dva komunistička pokreta.

Značajno je istaći sastanak Oblasnog komiteta KPJ za Kosovo i Metohiju (Borisa Vukmirovića, Dušana Mugoše, Pavla Jovičevića i Ali Šukrije) s predstavnicima albanskih komunističkih grupa Kočom Taškom (Koço Tashko), Djevdet Dodom (Dževdet Dodo), Fadiljom Hodžom i Elihami Nimanijem (Elhami Nimani), koji je održan 11. i 12. oktobra 1941. u Vitimirici, kod Peći. Razgovori su trajali 18 časova. Sastankom je rukovodio Boris Vukmirović, organizacioni sekretar OK KPJ, kojega je Oblasni komitet zadužio da posle svestrane analize stanja u albanskim komunističkim grupama iznese svoje mišljenje i predloge u pogledu mogućnosti ujedinjenja albanskih komunističkih grupa u jedinstvenu KP Albanije, kao i mogućnosti davanja konkretne pomoći od Komunističke partije Jugoslavije. Na ovom sastanku doneta je Odluka da Miladin Popović (koji je tek bio oslobođen iz zatvora Pećin u Albaniji) i Dušan Mugoša budu delegati KPJ u Albaniji.⁸⁹ Od tada pa sve do septembra 1944. godine Miladin Popović biće delegat KPJ i delovaće među albanskim komunistima i u albanskom komunističkom pokretu.

⁸⁷ A. Hadri, Stvaranje Komunističke partije Albanije, *Prilozi za istoriju socijalizma*, 3, Beograd 1966, 242.

⁸⁸ Isto, 242—243. Na tom sastanku bio je određen da u Albaniju pođe Ali Šukrija, član biroa OK KPJ i sekretar MK KPJ u Kosovskoj Mitrovici, ali zbog potrebe da on, kao Albanac i kao član biroa OK i jedini sekretar MK KPJ ostane u Kos, Mitrovici odluka je izmenjena, pa je umesto njega određen Dušan Mugoša koji je ostao na ovom zadatku sve do proleća 1944. godine.

⁸⁹ Isto, 244.

Upućen je na zahtev albanskih komunista da im prenesu iskustva KPJ i pomogne u formiranju jedinstvene KPA. Na isti način delovao je i Dušan Mugoša, član OK KPJ za Kosovo i Metohiju. Tada su u Albaniji stvoreni realni uslovi da se od komunističkih grupa kojih je bilo više, a najvažnije su bile »Korča«, »Skadar«, »Mladi«, »Zjarr«, formira jedinstvena Partija koja će rukovoditi oružanom borbom protiv okupatora za slobodnu i nezavisnu Albaniju.

Pre formiranja KPA komunističke grupe koje su posle smrti — u februaru 1939. godine — Ali Kelmendija, istaknutog komunista, vodile frakcionašku borbu, nisu imale gotovo nikakve veze sa masama. Rad delegata CK KPJ Miladina Popovića i Dušana Mugoše na stvaranju i širenju KPA bio je težak. Njihov zadatak zajedno sa komunistima Albanije bio je: »da se odmah održe sastanci između grupa na kojima će njihovi predstavnici izneti svoja mišljenja i stavove; da se samokritički istupi i da se o svemu komunistički prodiskutuje, kako bi postalo jasno šta su pravi razlozi rascepa i podvojenosti, pošto se postigne saglasnost [...] da se izabere privremeno rukovodstvo; da se napišu teze o jedinstvu Partije i iznesu greške, a takođe i teze o situaciji i radu; da se privremenom rukovodstvu podvrgnu sve organizacije i svi ljudi; da se članstvo upozna sa tezama i shvati šta se pred njega postavlja; da se izaberu mesni i okružni komiteti, koje bi sačinjavali najbolji komunisti; prilikom sprovođenja teza da se ostave u Partiji oni koji se pokazuju dobrim, a sve slabo i kolebljivo da se izbacuju; da se otpočnu akcije ukoliko to postojeće snage dozvoljavaju.«⁴⁰

U procesu rada na formiranju KP Albanije Miladin Popović je predložio da se ide u akciju; 28. novembra 1941. godine izbile su demonstracije u Tirani i drugim gradovima Albanije koje su pozitivno uticale na podizanje borbenog duha masa. U tim demonstracijama ispisane su parole: »Napolje osvajači«, »Želimo slobodu«, »Dole fašizam«. Demonstracije su pokazale da narod Albanije nema ničeg zajedničkog sa okupatorom i da postoje mogućnosti organizovanja NOB.

Karakteristika komunističkih grupa, koje su teško prihvatile jedinstvene akcije, data je na osnivačkom sastanku svih komunističkih grupa u Albaniji, održanom od 3. do 8. novembra 1941. godine u Tirani. Ovom sastanku prisustvovao je i Miladin Popović. Tada je rečeno da je u grupama vladala grupaška psihologija koja je dovela do sektaštva i tako uslovlila mnoge greške. Svaka je grupa želela da sebi odredi rukovodeću ulogu u komunističkom pokretu. To je ometalo okupljanje albanskih masa u borbi protiv okupatora. »Unutrašnja borba slabila je grupe u organizacionom pogledu jer su ostale malobrojne, sa slabom disciplinom, s duhom međusobnog obračunavanja i frakcionaštva i bez revolucionarne budnosti.«⁴¹ Grupaška borba uticala je negativno na formiranje jedinstvene partije. Međutim, u tom komunističkom pokretu postojale su napredne snage koje su vukle napred i radile na stvaranju jedne jedinstvene partije. Na te ljude su se i oslanjali delegati CK KPJ — Miladin Popović i Dušan Mugoša. Kako piše Miladin Popović J.

⁴⁰ Isto, 244.

⁴¹ Isto.

Brozu Titu 1941. »ukazano im je na grupaštvo, na potrebu stvaranja partije čvrste i jake, koja bi mogla rukovoditi borbom za nacionalno oslobođenje.«⁴²

Na sastanku u Tirani Miladin Popović je istakao značaj formiranja KPA. Izneo je osnovne principe na kojima treba da se zasniva Partija. Pisuci o tome M. Popović ističe da je posle svih diskusija postavljeno da komunisti moraju shvatiti situaciju i da moraju prionuti na rad. »Za stvaranje partije donesena je rezolucija, napisan proglas i izabran novi privremeni CK. Sve su grupe pristale na taj rad.«⁴³ CK je zadužen da organizuje Partiju na marksističko-lenjinističkim osnovama, čisteći je od frakcionaša i likvidatora. Određen je program i taktika Partije, dati politički i organizacioni zadaci. U formulisanju svih ovih zadataka učestvovali su Miladin Popović i Dušan Mugoša. Zatim je 29. novembra 1941. godine održana konferencija mladih komunista, na kojoj je izabran privremeni CK komunističke omladine.

Već potkraj 1941. godine došlo je do formiranja većeg broja partijskih organizacija. Drugovi M. Popović i D. Mugoša sa članovima privremenog CK KPA obilaze gradove i sela. Tako se uz njihovu neposrednu pomoć odvija proces organizacije KP Albanije i njene afirmacije u širokim narodnim masama Albanije. Miladin je svuda na terenu, u Elbasanu, Valoni, Skadru, Fijeri, Korči i drugim mestima. U Tirani je sa Enverom Hodžom formirao Okružni komitet KPA.

U aprilu 1942, kao rezultat uspeha u radu, u Tirani je održano savetovanje partijskog aktiva. Neposredno posle toga Miladin Popović piše Josipu Brozu Titu: »Rad na popularisanju Partije bio je velik. Njeno ime sada je svuda poznato i o njemu se svuda govori i piše.«⁴⁴

Tako je Miladin Popović prenosio svoje višegodišnje revolucionarno iskustvo u partijskom radu stečeno u KPJ i prilikom organizovanja partijskih ćelija — govorio je svuda o organizacionim osnovama Partije. I tako su osnivane partijske ćelije, mesni i okružni komiteti po ugledu na KPJ. Pišući o ovom delu Ali Hadri ističe: »I u fazi organizacionog uobličavanja i učvršćenja Partije dragocenu pomoć pružili su delegati Oblasnog komiteta KPJ Miladin Popović i Dušan Mugoša. Za to im je data zahvalnost na Prvom savetovanju aktiva KPA, aprila 1942. godine.«⁴⁵

Popović i Mugoša učestvovali su i u pisanju prvog proglasa privremenog CK albanskom narodu o oslobodilačkoj oružanoj borbi.

Miladin je sa članovima CK KPA i drugim komunistima učestvovao u demonstracijama koje Partija organizuje kao forme borbe protiv italijanskog okupatora. Formiraju se gerilske grupe. U vazduh se dižu vojni magacini, vrše se atentati na fašističke oficire i špijune. Formiraju se i prve partizanske čete.⁴⁶ Naravno, nije sve to išlo lako. Pojedinci iz ranijih grupa, koji nisu prihvatili liniju KPA, koče njen rad. Nastaju i

⁴² AIZIK, Priština K—1/1, dok. 380, 27.

⁴³ AIZIK, P. K—1/4, dok. 165.

⁴⁴ AIZIK, P. K—2/1, dok. 166.

⁴⁵ A. Hadri, Stvaranje, n. d., 252.

⁴⁶ AIZIK, P. K—1/6, dok. 848, 16.

provale. Karabinjeri su ušli u trag Miladinu Popoviću. M. Popović i Enver Hodža bili su opkoljeni. O tome je E. Hodža pisao kako je Miladin govorio: »Borili smo se i umrećemo za veliku stvar — za slobodu Albanije. Srećan sam što ću dati život za ovaj narod koji volim kao svoj. Neka naša krv posluži njihovom prijateljstvu.«⁴⁷ Ali, zahvaljujući velikoj snalažljivosti i hrabrim vodičima — ilegalcima Tirane — uspeali su da se spase.

Da bi partijska organizacija Albanije uspešno izvršila istorijsku ulogu avangarde nametala se potreba borbe na idejnom polju. Miladin je neprestano govorio da takvu idejnu borbu mogu voditi ljudi idejno i politički uzdignuti. Zato Miladin u teškim uslovima radi na prevođenju proglasa, članaka iz *Proleter*a, Komunističkog manifesta, delova Istorije SKP(b) i drugog.⁴⁸

Delujući prilično dugo bez direktiva CK KPJ a ulazeći u neprestane revolucionarne akcije koje je trebalo oblikovati i obojiti novom sadržinom, povezati sa zbivanjima na evropskom ratištu i iskustvom našeg NOB-a, Miladin Popović obraća se Titu i piše: »Sada se nailazi na tegobe, gde su apsolutno potrebne direktive, pomoć i uputstva. Onda: ne znamo da li Vi odobravate ovaj dosadašnji rad. Da li je on pravilan i možemo li produžiti sa njim?«⁴⁹

Priprema se zemaljska konferencija KP Albanije. To je značajan istorijski trenutak za KPA. Miladin se obraća CK KPJ i Titu. »Ka zemaljskoj konferenciji ne možemo ići dok ne dobijemo odobrenje, pomoć i uputstva. Nama bi najmilije bilo da se pošalje jedan delegat. Želimo da na zemaljsku konferenciju izađemo bez duha grupaštva ukoliko se toga budu oslobodili stari vođe grupa, a ako ne budu, konferencija treba da im bude sudija!«⁵⁰ Tada je Miladin Popović navoio i molbu privremenog CK KP Albanije Kominterni da odobri saziv Prve zemaljske konferencije KPA i da se KP Albanije primi u članstvo Kominterne i prizna kao Partija. O svemu ovome Popović je davao vrlo argumentovano i jasno predloge, objašnjavajući zašto sve to čini.

Za uspostavljanje veze sa CK KPJ Miladin Popović je prvo uputio Vasa Štrugara i svog brata Mihajla, koje su na putu na Skadarskom jezeru uhvatili i ubili četnici. Posle toga, u maju 1942. godine, na ovaj zadatak Popović šalje Dušana Mugošu, koji je od Tirane do Glamoča, sedišta CK KPJ i Vrhovnog štaba, stigao nakon 82 dana.⁵¹ Mugoša je sa sobom poneo poštu CK KPA i M. Popovićevu, a pored toga mogao je da izloži CK KPJ i J. Brozu Titu još konkretnije stanje u KP Albanije i opšte političke prilike u Albaniji. Sa povratkom Mugoše u Albaniju, čekao se i odgovor Kominterne. Odgovor o sazivanju Prve, redovne, konferencije KP Albanije je bio pozitivan. CK KP Albanije zatražio je od CK KPJ i druga Tita da uputi jednog delegata koji će pored Popovića i Mugoše prisustvovati ovoj konferenciji. Zadatak konferencije bili su sa-

⁴⁷ Uz godišnjicu SKJ, *Jedinstvo*, 24. III 1979.

⁴⁸ D. Mugoša, Na zadatku, NIP »4 Juli«, Beograd 1973, 48.

⁴⁹ V. belešku 46.

⁵⁰ V. belešku 47.

⁵¹ D. Mugoša, n. d., 82.

držani u stavovima Kominterne o dva konkretna pitanja: »stvaranje čvrstog rukovodstva KP Albanije i pitanje nacionalnooslobodilačke borbe u Albaniji. Mi bismo dodali samo još jednu tačku po kojoj biste vi mogli da se na vašoj konferenciji pozabavite, a to je organizaciono pitanje KP Albanije, u kome treba naročito temeljito razraditi pitanje jedinstva i čistoće KP Albanije [...]«⁵² Kominternu je time priznala KP Albanije i njeno članstvo u Trećoj internacionali. U svom pismu CK KPJ opširno govori o iskustvima KPJ u stvaranju vojnih jedinica, NOO-a i drugom. U vezi s tim je Miladin Popović pisao Titu da je njegovo pismo proučeno na sastanku privremenog CK KPA, sa njim je upoznato i sve članstvo, a na mesnim konferencijama prenete su i proučene direktive Kominterne. »Drugovi iz privremenog CK ozbiljno su shvatili zadatke koje je postavila Komunistička internacionala i za prilično kratko vreme izvršene su potrebne pripreme za [...] Prvu zemaljsku konferenciju. Takođe su shvaćene i usvojene tvoje napomene u odnosu na naše greške i propuste, kao i u odnosu na naš buduću rad u pogledu narodnooslobodilačke borbe, jačanja i čišćenja Partije.«⁵³ Tako su proticale pripreme za konsolidaciju KP Albanije. Kao delegat CK KPJ koji će prisustvovati Prvoj zemaljskoj konferenciji KPA određen je Blažo Jovanović, koji je sa Mugošom stigao u Labinot u oktobru 1942. godine.

Pripreme za Prvu zemaljsku konferenciju trajale su više od dva meseca. Dobar deo poslova na pripremanju konferencije KPA obavili su Miladin Popović, Blažo Jovanović i Dušan Mugoša. Pomagali su drugovima u privremenom CK na izradi referata i rezolucije. Za ovu konferenciju izabrano je sedamdeset delegata iz organizacija sa terena. Konferencija je održana u Labinotu od 17. do 22. marta 1943. U diskusiji delegati su podržali stavove iznete u referatima. Ocenjena je politička situacija u svetu i u zemlji. Konstatovano je da je postignut veliki uspeh ne samo u pogledu organizacionog i političkog jačanja KPA, već i organizovanja i rukovodenja NOP-om Albanije. Usvojeni su značajni zaključci za dalji razvitak vojnih jedinica. Odlučeno je da se partizanske jedinice pretvore u regularne jedinice NOV Albanije. Neposredno posle toga formiran je Glavni štab NOVA, u julu 1943, a u avgustu i Prva albanska udarna brigada koja je imala značajnu ulogu u daljem razvoju oružanih snaga ove zemlje i borbe protiv okupatora.⁵⁴ Ova konferencija je imala veliki značaj za učvršćenje partijske organizacije, za dalje razvijanje i organizovanje novih organa vlasti, za rad Demokratskog fronta, Antifašističkog fronta žena i omladine. Novi CK KP Albanije odmah je prišao sprovođenju odluka konferencije. Posle ove konferencije i uspešno završenog zadatka dobijenog od CK KPJ Blažo Jovanović se vratio u Jugoslaviju, ali za vreme boravka u Albaniji napisao je brošuru »Rad partije u vojsci«, koja je u toku rata služila kao priručnik političkim komesarima u vojsci.⁵⁵ Miladin Popović je i dalje ostao na radu u Albaniji. Bio je dobar prenosilac iskustava KPJ na specifične uslove u Albaniji. Za razvoj narod-

⁵² A CK SKJ, KI, dok. 4829.

⁵³ AIZIK, P. K-1/6. g. 848. Pismo M. Popovića od 13. aprila 1943. upućeno CK KPJ.

⁵⁴ A. Hadri, Miladin Popović, »U vatri revolucije«, knjiga I, Priština 1966, 115.

⁵⁵ D. Mugoša, n. d., 136.

nooslobodilačke borbe u Albaniji bila su dragocena iskustva NOB Jugoslavije. »Titovo pismo [piše Enver Hodža] označava istorijski događaj u istoriji našeg naroda, jer smo preko njega konkretnije razumeli partizansku borbu u Jugoslaviji, što nam je mnogo poslužilo u našoj borbi [...]«⁵⁶

Miladin Popović je iskoristio boravak Svetozara Vukmanovića Tempa u sedištu CK KPA, u nastojanju da KP Albanije zauzme pravilan stav prema organizaciji »Balli Kombëtar« (Nacionalni front), koja je stvorena i delovala na inicijativu i uz podršku reakcije u cilju sprečavanja razvika NOP-a u Albaniji.⁵⁷ Posle ovoga »Balli Kombëtar« otvoreno je saradivao sa Nmcima. Imao je za cilj da očuva buržoaski i feudalni poredak u Albaniji. Ova organizacija vodila je kampanju i protiv Miladina Popovića i Dušana Mugoše, optužujući ih da obmanjuju narod i da je KPA partija Miladina i Dušana. Međutim, te optužbe narod Albanije nije prihvatio i okupator nije postigao željene rezultate. Iako nije ovde mesto, ali ću skrenuti pažnju na to da danas pojedini istoričari Kosova negiraju delovanje i postojanje »Balli Kombëtar« na Kosovu što je suprotno istorijskim činjenicama.

Miladin Popović ima velike zasluge, što je sa svojim velikim revolucionarnim i političkim iskustvom sagledao potrebu stvaranja Glavnog narodnooslobodilačkog odbora Albanije, koji je imao zadatak da uskladi rad NOO-a na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji. Zemaljski odbor osnovan je u septembru 1942. godine u Pezi. Ovaj odbor je delovao kao opšte političko telo naroda Albanije, slično AVNOJ-u u Jugoslaviji. U Permetiju je 24. marta 1944. održan Prvi antifašistički narodnooslobodilački kongres na kome je učestvovalo 200 delegata iz cele zemlje. Delegati su birani sa oslobođene i neoslobođene teritorije. Kongres je izabrao Antifašističko veće narodnog oslobođenja Albanije i ovlastio veće da formira Nacionalni komitet narodnog oslobođenja (privremenu vladu). Zabranjen je povratak kralju Zoguu u Albaniju, doneta je odluka o poništenju svih ugovora sklopljenih pre 1939. i nepriznavanju vlade koja bi se eventualno formirala van Albanije ili na njenom tlu.⁵⁸ U svemu ovom veliku ulogu je imao Miladin Popović. Sasvim umešno preneo je jugoslovensko iskustvo sa AVNOJ-em, jer su sve pomenute i druge odluke bile slične odlukama AVNOJ-a⁵⁹ što je bilo u osnovi i shvatljivo, jer su tada međusobni odnosi KPJ i KPA bili bliski i prijateljski.

Ovde nismo opširnije prikazali delatnost ovog velikog revolucionara i njegov veliki doprinos u formiranju KPA i narodnooslobodilačkog pokreta Albanije, jer nam ograničeni prostor to ne dozvoljava. Miladin je pisao Titu: »Mi ćemo ostati tu, sve dok to zahteva organizacija KP Albanije [...]«⁶⁰ I, Miladin Popović je ostao u Albaniji sve dotle dok su to potrebe zahtevale. Albanska historiografija do 1948. godine imala je pravilne poglede i ocene od kolikog je značaja bila pomoć CK KPJ i Tita, preko Miladina Popovića i Dušana Mugoše u formiranju KP Albanije.

⁵⁶ V. Dedijer, Jugoslovensko-albanski odnosi (1939—1948), Beograd 1949, 34.

⁵⁷ V. Dedijer, n. d., 38.

⁵⁸ Isto, 98.

⁵⁹ A. Hadri, M. Popović, n. d., 116.

⁶⁰ AIZIK, P. K—1/6. Br. 165. Pismo M. Popovića upućeno CK KPJ.

U mnogim pismima koja su uputili Titu i CK KPJ, albanski drugovi daju zasluženno objektivno priznanje ovim revolucionarima. Ali, posle Rezolucije Informbiroa 1948. godine albanska historiografija »ide tako daleko u iskrivljavanju istorijske istine da pomoć KPJ Komunističkoj partiji Albanije, naročito od marta 1943. godine, ocenjuje kao neprijateljsko uplitanje 'revizionističkog' rukovodstva KPJ u unutrašnje poslove KPA u toku NOB, pretvaranje KPA iz marksističko-lenjinističke u oportunističku partiju, likvidaciju njenog lenjinskog rukovodstva i pretvaranje Albanije u jugoslovensku koloniju.«⁶¹

No, činjenice su nešto što je nepobitno. Miladin Popović i Dušan Mugoša ostali su u Albaniji do 1944. godine. Dušan Mugoša se vratio u proleće, a Miladin potkraj septembra 1944. godine. Oni su dali veliki doprinos u stvaranju KPA, prenoseći veliko revolucionarno iskustvo KPJ na specifične uslove u Albaniji, naravno, zajedno sa rukovodstvom KP Albanije i narodom Albanije koji ih je srdačno prihvatio i omogućio im da tako uspešno, kao delegati CK KPJ, kao komunisti internacionalisti, uspeju u svojoj misiji.

Za čitavo vreme dok se nalazio u Albaniji, Miladin Popović stalno je bio u vezi sa Oblasnim komitetom KPJ za Kosovo i Metohiju. U decembru 1941. prisustvovao je jednom sastanku OK KPJ u Peći. Miladin je pisao i pisma iz Albanije i otuda je davao uputstva i instrukcije za rad i delatnost KPJ, a isto tako dobijao je i od Borisa Vukmirovića izveštaje o političkim i drugim zbivanjima na Kosovu i Metohiji. U jednom pismu Miladin, pored ostalog, kaže: »Vidim iz tvog pisma [mislji se na pismo B. Vukmirovića, pr. M. F.] i iz rezolucije savetovanja OK da ste održali vrlo uspešno savetovanje. Radujem se da ste tako završili stvar [...]. Naša reakcija, špijuni i peta kolona udruživana sa arnautskom reakcijom, špijunima i begovima neće nam dati mrdnuti. Tako bi sada trebalo malo pričuvati ljude ukoliko ih ne pohapse. Vidim da ste broječno koraknuli, i da imate više jedan komitet [...].«⁶² Tako je Miladin od 1941. do 1944. godine bio u stalnom kontaktu i vezama sa Oblasnim komitetom KPJ Kosova i Metohije, nastojeći da saradnja KPA i KPJ na Kosovu i Metohiji bude u znaku mobilizacije albanskih i drugih masa da u što većem broju učestvuju u pokretu. Miladin je prisustvovao 11. novembra 1943. godine u Slivovu (Makedonija) formiranju Prve makedonsko-kosovske NOU brigade. U tom cilju pisana su mnoga zajednička dokumenta, proglašeni i drugo. Popović je tako doprineo upoznavanju ova dva komunistička pokreta i njihovoj saradnji u najsudbonosnijim danima drugoga svetskog rata, kao i širenju bratstva i jedinstva naroda dveju susjednih zemalja — Jugoslavije i Albanije.

IV

U septembru 1944. godine Miladin Popović dolazi u Jugoslaviju. Nakon povratka pošao je na Vis da bi se sastao sa J. Brozom Titom i drugo-

⁶¹ A. Hadri, Stvaranje, n. d., 254.

⁶² Arhiv Srbije (pismo M. Popovića upućeno u aprilu 1942. OK KPJ).

vima iz CK KPJ, kako bi ga drugovi uputili i upoznali sa zadacima KPJ na Kosovu i Metohiji, jer je po dolasku preuzeo dužnost sekretara Oblasnog komiteta KPJ. Prilikom povratka Popović je predao pismo CK KP Albanije u kome se zahvaljuju CK KPJ na pruženoj pomoći, a za to interesovanje, savete i pomoć kažu: »bili su jedan od glavnih faktora osnivanja, rašćenja i učvršćenja naše Partije, koja je u najtežim trenucima naše nacionalne istorije pokazala s pravom da je dostojan vod našem narodu u oslobodilačkom ratu protiv fašističkog okupatora i izdajnika, neprijateljskih plaćenika.

[...]

Pokazali bismo veliku neblagodarnost kad bismo propustili da na ovom mestu ne spomenemo veliku zahvalnost koju naša Partija isto tako oseća prema dvojici jugoslovenskih drugova, Miladinu i Dušanu, koji su, od prvih koraka naše Partije, pa sve do danas, uložili sve svoje sile i sve svoje iskustvo da bi se naša Partija učvrstila i naša borba bila efikasna.⁶³

Od septembra 1944. Miladin Popović se nalazi u južnoj Srbiji, odakle je rukovodio Oblasnim komitetom KPJ za Kosmet, i drugim antifašističkim organizacijama u borbi za konačno oslobođenje Kosova. Miladin se starao da se što više boraca izvlači sa Kosova i Metohije i da se stvore nove partizanske jedinice. Tako je pod njegovim neposrednim rukovodstvom formirano pet kosovskih brigada NOB, koje su sa ostalim jedinicama NOV i POJ učestvovala u oslobodenju Kosova. U novembru 1944. oslobođeno je Kosovo i Metohija. Sedište OK KPJ, Oblasnog NOO-a, Operativnog štaba NOV i POJ za Kosmet i drugih organizacija postala je Priština. Odatle je Miladin rukovodio daljom borbom za konačno oslobođenje Kosova od ostataka neprijatelja i za učesće kosovskih jedinica u konačnom oslobodenju Jugoslavije. Na Kosovu su formirane još četiri brigade i do kraja rata mobilisano 53.000 boraca u kosovske i druge jedinice NOV i POJ, odnosno JA, koje su učestvovala u borbama za konačno oslobodenje zemlje.

Miladin Popović je neprestano u pokretu. Obilazi porušena sela i gradove Kosova i Metohije. Formira NOO-e, partijske i skojevске organizacije, Narodni front, AFŽ i druge antifašističke organizacije.

U decembru 1944. godine i na početku 1945. kontrarevolucionarne snage su se digle na ustanak. Prateći situaciju na Kosovu i Metohiji, koja se potkraj januara 1945. godine pogoršala usled pojave veće grupe balističkih odmetnika koji su ugrožavali miran život građana i ometali rad organa narodne vlasti, u težnji da povrate fašistički poredak — Vrhovni štab NOV i POJ izdao je naredbu da se na Kosovu i Metohiji uvede Vojna uprava sa ciljem da se što brže likvidira neprijatelj i stvore uslovi za neometan rad narodne vlasti i bezbednost građana. Osmog februara 1945. uspostavljena je Vojna uprava. Formiranjem Vojne uprave preduzete su energične mere da se likvidiraju odmetničke grupe balista koje su ugrožavale bezbednost antifašistički opredeljenih radnih masa i ometale konsolidaciju novoga društvenog poretka. Da albanske mase ne bi pogrešno shvatile nove mere, Miladin Popović, kao sekretar OK KPJ, nastoji da ih detaljnije objasni na konferencijama i drugim skupovima, i u štamp-

⁶³ V. Dedijer, n. d., 40—41 (pismo u celosti objavljeno).

pi, ukazujući u isto vreme na to ko stoji na čelu odmetnika koji su nastavili bratoubilačku borbu i posle povlačenja okupatora, tj. da su to okoreli zlikovci i fašisti koji hoće da povrate izgubljene pozicije i da se spase odgovornosti za počinjena nedela nad pripadnicima pokreta svih naroda i narodnosti i predanu službu okupatorima. Miladin je pozvao narod da pomogne Vojnoj upravi da što brže obavi svoje zadatke, odnosno likvidira ostatke fašizma u ovom kraju, da pomogne narodnu vlast i produbljuje bratstvo i jedinstvo, veliku tekovinu revolucije.

I ovde je sposobnost Miladina Popovića došla do izražaja. U toj složenoj situaciji on radi na jačanju KPJ, na razvijanju bratstva i jedinstva Albanaca, Srba, Crnogoraca, Turaka i drugih nacionalnosti. Zalaže se za revolucionarne mere narodne vlasti. U pismu koje je uputio svim sreskim komitetima KPJ, nakon zavođenja Vojne uprave na Kosovu i Metohiji 8. februara 1945, stoji i ovo: »Zavođenje Vojne uprave na Kosovu i Metohiji znači — Vojna uprava, znači prelazak sve vlasti na naše vojne ustanove, a ima za zadatak normalizaciju prilika na onom terenu gde se zavodi. Kod nas na Kosovu i Metohiji ona znači potpuno uništenje bandi, čišćenje i učvršćenje organa narodne vlasti, razbijanje šovinizma i, kao izraz bratstva i jedinstva našeg naroda, sprovođenje mobilizacije za našu narodno-oslobodilačku vojsku Jugoslavije [...]».

U najkraćem roku treba obavestiti svo partijsko članstvo o zavođenju Vojne uprave na teritoriji Kosova i Metohije i detaljno im objasniti razloge zbog kojih je došlo do njenog zavođenja, kao i njen karakter [...].⁶⁴

Sam je pisao okružnice mesnim komitetima KPJ na Kosovu, držao sastanke sa političkim i vojnim rukovodstvom Kosova, davao uputstva, radovao se pobedi i uspesima naše borbe. Bio je prislan i neposredan u kontaktima sa ljudima. Miladin je nalazio vremena da uvek toplo porazgovara sa drugovima, bližim i daljim saradnicima, građanima, seljacima, ljudima raznih nacionalnosti, politički osvetli određena pitanja koja je život isticao. Miladin je ukazivao na način njihovog rešavanja, »i to takvim tonom da to nije ličilo na direktivu a obavezivalo je sagovornika — njegovog saradnika, koji bi shvatio da je časna dužnost izvršiti i najsloženije probleme«.⁶⁵

Ovakvo delovanje revolucionara internacionaliste Miladina Popovića smetalo je neprijatelju. Ostaci kontrarevolucije na Kosovu 1945. bili su poraženi. Želeći u svom besu da izraze svoje nezadovoljstvo prema NOP-u i novoj narodnoj vlasti, da unesu nemir i nejedinstvo kako bi na taj način onemogućili konsolidovanje nove narodne vlasti, oni nisu prezali ni od čega. Primenjivali su individualni teror, vršili su atentate na istaknute revolucionare s ciljem da obezglave NOP i jedinstvo Partije i naroda i da »oslabe naše akcije za definitivno oslobođenje i ometaju našu socijalističku izgradnju, kontrarevolucionarne snage su izvršile atentat na druga Miladina Popovića 13. marta 1945. godine«.⁶⁶

⁶⁴ Arhiv Pokrajinskog komiteta SK Kosova, Fond OK KPJ K. 11/34, dokument 382.

⁶⁵ D. Mugoša, n. d., 48.

⁶⁶ M. Bakali, n. d., 17.

Ko je ubio Miladina Popovića? Poznato je da je Popović bio trn u oku balističkom pokretu koji se začeo u Albaniji. Znali su dobro ko je Miladin Popović, što je sve uradio da stvori i organizuje sa ostalim progresivnim snagama Albanije KPA i NOB i da u Albaniji pobedi narodna revolucija. Dobro su znali šta znači Miladin Popović za pokret na Kosovu. Kontrarevolucija koju su organizovali ne uspeva. Nju guše vojne jedinice Kosova uz pomoć delova jedinica NOV i POJ iz drugih delova zemlje (tačnije rečeno, jedinice iz Srbije i Crne Gore). Zato je organizacija »Balli Kombëtar« skovala zaveru da ubije Miladina Popovića, sekretara OK KPJ za Kosovo i Metohiju. Za ubistvo Miladina javio se Haki Taha, učitelj iz Đakovice. Taha je neometano, 13. III 1945, ušao u kancelariju sekretara OK KPJ oko podne i iz revolvera pucao je na Miladina kada je ovaj bio za radnim stolom. Atentator je sutradan izvršio samoubistvo, da ne bi živ pao u ruke organima gonjenja.

Ubistvo Miladina Popovića, revolucionara i internacionaliste, predstavljalo je velik gubitak ne samo za partijsku organizaciju Kosova i Metohije, već i za KPJ. Za njim su žalili na Kosovu Albanci, Srbi, Crnogorci, Turci i ostali. Ožaljen je bio u celoj zemlji. Žalili su za njim svi koji su ga imalo poznavali ili bilo na koji način dolazili u susret sa njim.

Te godine, 1945, na kraju samog rata, nestao je veliki revolucionar jugoslovenskoga komunističkog pokreta Miladin Popović. Ali, njegovom smrću neprijatelj nije mogao da uništi njegovo revolucionarno delo. Ono je ostalo da živi i da se razvija. Hod i razvitak naše zemlje i Kosova u njoj nije mogao niko zaustaviti. Jačale su socijalističke snage i sa njima je jačalo jedinstvo masa Kosova i cele zemlje. Delo Miladina Popovića nastavili su njegovi saborci i komunisti Jugoslavije.